

vipusk). Postneklasichni doslidzhennya. – K.: TsGO NAN Ukrainy, 2001. – S.182–189.

3. Zhuravleva E. Yu. K tipologii metodov internet-issledovaniya / E. Yu. Zhuravleva // Voprosy filosofii. – 2013. – №5. – S.84–93.

4. Kozlovski P. Kultura postmoderna: Obschestvenno-kulturnye posledstviya obschestvennogo razvitiya / P. Kozlovski. – M.: Respublika, 1997. – 240 s.

5. Moiseev N. Rasstavanie s prostotoy / N. Moiseev. – M.: Agaf, 1998. – 480 s.

6. Nazarchuk A. V. Setevoe obschestvo i ego filosofskoe osmysleniye / A. V. Nazarchuk // Voprosy filosofii. – 2008. – №7. – S.61–75.

7. Patnem H. Razum, istina i istoriya / H. Patnem; Per. s angl. – M.: Praksis, 2002. – 296 s.

8. Rizhko V. A. Kontseptualni zrushennya v nautsi ta problemi yih identifikatsiyi / V. A. Rizhko // Totallogy. Postneklasichni doslidzhennya. – K.: TsGO NAN Ukrainy, 1995. – S.212–229.

9. Shvyirev V. S. Analiz nauchnogo poznaniya: osnovnyye napravleniya, formy, problemy / V. S. Shvyirev. – M.: Nauka, 1988. – 176 s.

10. Endryu A. Iskusstvennyy intellekt / A. Endryu. – M.: Mir, 1985. – 265 s.

Iagodzhinskiy S. M., PhD (Philosophy) Associate Professor, National Aviation University (Ukraine, Kyiv), sophist@nau.edu.ua

Strategies for implementation of socio-cultural potential of global information networks

Learning strategies information activities are investigated in the article. They are attributes of civilized global society beginning of XXI century. It is proved that the process of institutionalization of information networks require adjustment in the mass consciousness of cognitive systems. Among them are algorithmic, structural and functional, stochastic, probabilistic models of strategic decision-making. It was found that the information activity was common to all types of social organization. In today's networked society information activities becomes an attribute of the individual, to the socialization process. In the article proved a hypothesis about the formation of the information rationality in the network society. It is the foundation of a strategy to implement the socio-cultural potential of global information networks.

Keywords: global information network, information society, cognitive strategies, socio-cultural potential.

Ягодзинский С. Н., кандидат философских наук, доцент, Национальный авиационный университет (Украина, Киев), sophist@nau.edu.ua

Стратегии реализации социокультурного потенциала глобальных информационных сетей

Исследуется сущность познавательных стратегий организации информационной деятельности как атрибута цивилизационного развития глобального социума начала XXI века. Обосновано, что процесс институализации информационных сетей требует перестройки в массовом сознании когнитивных установок. К ним должны быть отнесены алгоритмические, структурно-функциональные, стохастические, вероятностные модели принятия стратегических решений. Установлено, что информационная деятельность была свойственна всем типам общественного устройства. Но только в обществе, основанном на социальных сетях, информационная деятельность становится атрибутом личности, элементом процесса её социализации. Опираясь на понятие рациональности социальных действий М. Вебера и коммуникативной рациональности Ю. Хабермаса, выдвинута гипотеза о формировании информационной рациональности, как основы стратегии воплощения социокультурного потенциала глобальных информационных сетей.

Ключевые слова: глобальная информационная сеть, информационное общество, познавательная стратегия, социокультурный потенциал.

* * *

УДК 1:316

Казак Є. О., студент, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), ievgenii.kazak@gmail.com

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЗАСАД ІСТОРИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ПОСТМАРКСИЗМУ

Розглядається критика історичного матеріалізму з точки зору постмарксизму. Дається спроба окреслення постмарксизму як напрямку у соціальній філософії та його основних рис, якими є відмова від засад ортодоксального марксизму, таких як його філософія історії, розуміння революційного суб'єкту, вчення про етику, ролі авангарду та інтелектуалів, позитивістського спрямування та ігнорування проблеми демократії.

Висвітлюється теорія дискурсу Е. Лаклау та Ш. Муффа як теоретична основа їх постмарксистського проекту. Досліджується трансформація таких марксистських категорій як базис та надбудова і клас у доробку Е. Лаклау та Ш. Муффа, а саме демонструється об'єднання базису та надбудови у єдиному понятті дискурсу, логіка якого розповсюджується на всі соціальні процеси, і відмова від пріоритетності класового структурування суспільства у поданні з визнанням умовності та множинності будь-яких ідентичностей.

Ключові слова: постмарксизм, історичний матеріалізм, дискурс, базис і надбудова, клас, ідентичність, Лаклау, Муффа.

Реалії сучасного постбіполярного світу певним чином маргіналізували ортодоксальне марксистське вчення. Не маючи політичної підтримки, марксизм міг би знайти свій притулок у вже звичному для себе академічному середовищі, проте парадигмальні зміни в гуманітарних науках, а саме розвиток постструктуралістських і постмодерністських теорій, також підставили під сумнів доречність основних принципів історичного матеріалізму, навіть попри цілу низку спроб їх вдосконалення протягом ХХ століття. Однією з найгрунтовніших і найбільш рішучих спроб подолання недоліків соціального вчення марксизму став постмарксизм.

Основоположною працею, що й дала поштовх до розвитку постмарксизму, є книга Ернесто Лаклау та Шанталь Муффа «Гегемонія та соціалістична стратегія». Фактично весь майбутній розвиток постмарксистського вчення пов'язаний зі спробами осмислення цієї роботи з її критикою марксизму. Серед важливих праць, що в центрі своєї уваги ставлять розгляд постмарксизму як певного філософського напрямку можна назвати роботи С. Сіма [6], С. Тормі та Дж. Таушенда [7], Ю. Барбарука [1] та ін. Докладний виклад поглядів Е. Лаклау та Ш. Муффа під специфічним кутом зору дискурс-аналізу пропонують М. Йоргенсен і Л. Філіпс [2].

Дана стаття присвячена розгляду основних закидів історичному матеріалізму з боку постмарксизму як основи його теоретичної платформи. З метою висвітлення даної проблематики дається спроба окреслення постмарксизму як напрямку у соціальній філософії та його основних рис, а також досліджується трансформація марксистських категорій і її наслідки у теорії дискурсу Е. Лаклау та Ш. Муффа.

Постмарксизм не є чітко окресленою філософською школою. В літературі можна знайти досить різноманітні його визначення, а сама правомірність виокремлення його в окремих напрямках оскаржується [7].

Широке розуміння постмарксизму, представлене, наприклад, С. Сімом, пов'язує його з усім різноманіттям течій західного неортодоксального марксизму, що виникли як реакція на Жовтневу революцію в Росії та занепад Другого Інтернаціоналу. Таким чином у таборі постмарксистів опиняються такі мислителі як Д. Лукач, А. Грамші та представники Франкфуртської школи [6]. Попри те, що всі вони спричинили значний вплив на становлення постмарксизму, таке розуміння вводить нас від сутнісних його особливостей.

Як вже згадувалося, в першу чергу постмарксизм пов'язується з книгою Е. Лаклау та Ш. Муффа «Гегемонія та соціалістична стратегія», що було видана 1985 року. Як зазначають С. Тормі та Дж. Таушенд, у цій праці можна побачити той підхід, що й маркує сутність постмарксизму: залишити К. Маркса, але визнати важливість його теорії, що призводить до необхідності формулювання лівого радикального проекту після зникнення марксизму з історичної сцени. Е. Лаклау та Ш. Муффа поставили під сумнів саму законність та доречність марксизму як

теоретичної та ідеологічної практики. На відміну від своїх попередників, таких як Д. Лукач чи А. Грамші, Е. Лаклау та Ш. Муфф виходили з ситуації очевидного вичерпання потенціалу марксизму, пов'язаного з тривалою реакцією на події 1968 року [7].

Окрему проблему для визначення кола представників постмарксизму становить той факт, що постмарксизм фактично не став самоідентифікацією. Наприклад, А. Тарасов, що певний час «атестував» себе як постмарксист, відмовились від цієї самоназви, аргументуючи, що вона виявилась остаточно захопленою Е. Лаклау, Ш. Муфф і їх послідовниками [4]. При цьому навіть ті філософи, чий погляд загальною відповіддю викладеному у «Гегемонії та соціалістичній стратегії», – наприклад, С. Жижек, також уникають називати себе «постмарксистами». Таким чином, постмарксизм нині є скоріше кліше, що використовується для позначення інших, а не для самоідентифікації.

С. Тормі та Дж. Таушенд звертають увагу на проблематизацію постмарксистами ядра марксистської теорії. Попри все різноманіття окремих підходів, критиці підлягають наступні положення [7]:

1) Марксова теорія історії. Постмарксистки розуміють марксистський підхід до історичного процесу як телеологічний або як «метанаратив» (Ж.–Ф. Ліотар). У цьому підході відбивається переконання, що «історія» на стороні робітничого класу, який демонструє неминучий крах капіталізму. Постмарксистки піддають сумніву марксистське пояснення історії в термінах виробничих сил, що вступають у протиріччя з виробничими відносинами. Відповідній ревізії й підлягає співвідношення базису та надбудови, чи навіть взагалі доречність виокремлення цих категорій.

2) Марксове розуміння революційного суб'єкта. Постмарксистки розуміють вищевказаний підхід як форму історичного детермінізму, який наполягає на центральному положенні Партії, як локусу всякого протистояння капіталізму.

3) Марксове вчення про етику. Надумку постмарксистів, марксизм пропонує надмірний раціоналізм і досить вузьке розуміння людської мотивації. Так, робітники мають неминуче об'єднуватися, щоб пересилити капіталістичну експлуатацію задля опору всезростаючому матеріальному зубожінню. На противагу, постмарксистки стверджують, що людські істоти підпадають під вплив значної кількості пристрастей, як свідомих, так і несвідомих.

4) Марксизм і позитивізм. Марксизм базується на позитивістській методології, яка ставить наукове знання вище будь-якої іншої форми знання. Марксистська партія володіє привілейованим знанням, представляючи найбільш прогресивні сили (робітничий клас) в історії. Постмарксизм в свою чергу ставить під сумнів саму можливість об'єктивного наукового знання і його привілейований стан.

5) Авангард й інтелектуали. Маркс неоднозначний в розумінні ролі радикального інтелектуала в емансипаційному процесі, однак він цілком зрозумілий в тому, що партія невіддільна від більш глобальної боротьби за повалення капіталізму, і в тому, що партія й інтелектуали відображають справжні інтереси. Марксистки були схильні до позиціонування себе як центру процесів звільнення, і стали вкрай авторитарними, коли прийшли до влади. Постмарксизм відхиляє претензію на роль провідника,

звертаючи увагу на рівноправність різноманітних дискурсів.

6) Проблема демократії. Постмарксистки звертають увагу на протиріччя марксистської риторики звільнення та можливості представництва різноманітних інтересів у демократичному суспільстві, підтверджуючи свої виклади аналізом радянської практики та пропонуючи альтернативні проекти демократизації.

Дана проблематизація підвалів марксизму заснована не лише на соціальних передумовах, таких як вищезгадана реакція на події 1968 року чи крах Радянського союзу, але й вагомими явищами інтелектуального життя ХХ століття – насамперед постструктуралізму.

Критеріям, означеним С. Тормі та Дж. Таушендом, відповідає досить широке різноманіття мислителів, як таких, кого традиційно відносять безпосередньо до постмарксизму – Е. Лаклау, Ш. Муфф, А. Геллер, К. Касторіадіс, А. Бадью, так і тих, чий погляд зазвичай випускався з цієї перспективи – Ж.–Ф. Ліотара, Ж. Дельоза і Ф. Гватарі, Ж. Дерріда та ін. В рамках даної статті ми в основному обмежимося вузьким розумінням постмарксизму, акцентуючи увагу на переосмисленні історичного матеріалізму в Е. Лаклау та Ш. Муфф.

Спрощено історичний матеріалізм можна зобразити наступним чином: суспільство складається з базису та надбудови. Матеріальні умови, економіка та, найважливіше, засоби виробництва належать до базису. У свою чергу до надбудови належить держава, правова та судова система, церква, освіта та фактично вся духовно-культурна сфера. Але головною особливістю історичного матеріалізму є визнання того, що базис визначає надбудову, відповідно економіка визначає все те, що люди говорять і думають. Саме базис визначає історичний поступ людства.

В капіталістичному суспільстві, відповідно до цього схематичного зображення історичного матеріалізму, відбувається протистояння двох основних класів: капіталістів, що наділені власністю на засоби виробництва, та робітників, що володіють лише своєю власною працею, яку вимушені продавати капіталістам.

Робітники підкорюються своєму становищу, оскільки їх свідомість сформована надбудовою, яка в свою чергу визначається базисом. Надбудова капіталістичної системи підтримує капіталістичну економіку за допомогою ідеологічних і правових важелів. Робітники не можуть усвідомити свої істинні інтереси, введені в оману фальшивою свідомістю. Перехід до соціалізму та комунізму передбачає формування класової свідомості та подальшу участь робітництва в революційних перетвореннях. Ортодоксальний марксизм був нездатним пояснити, яким чином робітничий клас усвідомлює своє становище та істинні інтереси, якщо його свідомість цілком визначається капіталістичною надбудовою [2]. Цей недолік розглядався багатьма подальшими теоретиками марксизму, однак Е. Лаклау та Ш. Муфф зайшли найдалі у своїй критиці його.

Е. Лаклау та Ш. Муфф відкидають можливість існування об'єктивних законів, що поділяють суспільство на класи. Належність до групи визначається в політичних, дискурсивних процесах. Це не означає, що теоретики змінюють модель базису й надбудови таким чином, що надбудова починає обумовлювати базис, що дискурси детермінують економіку. Е. Лаклау та Ш. Муфф об'єднують обидві ці категорії в понятті дискурсу. Їх

концепт дискурсу охоплює не лише мову, але й всі соціальні явища. На сформульованій ними теорії дискурсу, як підвалині їхніх соціально-філософських поглядів, слід зупинитися докладніше.

Теорія дискурсу Е. Лаклау та Ш. Муфф побудована на перехресті марксистської та структуралістської традицій. Поєднавши їх в єдиній постструктуралістській теорії, вони розглядають всю область соціального як мережу, в якій створюються значення.

Ключовими термінами теорії Е. Лаклау та Ш. Муфф є артикуляція, дискурс, моменти та елементи. В «Гегемонії та соціалістичній стратегії» вони визначаються наступним чином: «Ми називатимемо *артикуляцією* будь-яку практику встановлення відношень між елементами, при якій змінюється ідентичність елемента як наслідок артикуляційної практики. Загал, структурований в результаті артикуляційної практики, ми називатимемо *дискурсом*. Розрізнені позиції, що артикулюються в дискурсі, ми назвемо *моментами*. Натомість ми називатимемо *елементами* будь-які відмінності, що не є дискурсивно артикульованими» [5, с. 105].

Таким чином, дискурс розуміється як сукупність фіксованих значень у певній специфічній області. Всі моменти в дискурсі закріплюються за рахунок своєї відмінності від інших, так званої «диференційної позиції». Перехід зі стану елемента в стан моменту відбувається завдяки відкиданню у решти можливих значень, тобто решти можливих способів, якими елементи могли б бути пов'язаними між собою. Всі можливі значення, що відкидаються у дискурсі, Е. Лаклау та Ш. Муфф називають областю дискурсивності. Область дискурсивності є своєрідним резервом значень, що виникають в артикуляційній практиці, але виключені задля досягнення єдності значень.

Ключова думка теорії дискурсу – неможливість остаточної фіксації значень, тобто неможливість остаточної *закритості*. В області дискурсивності містяться значення, що можуть бути використаними в артикуляційній практиці задля формування нових дискурсів. Різноманітні дискурси вступають в боротьбу за встановлення значення елементів. Хоча артикуляції й засновуються на більш ранніх фіксаціях значень, тобто засновуються на дискурсах й приймають певні моменти, вони практично ніколи не є дослівним повторенням цієї фіксації, а виступають активним засобом нового закріплення значень, усунення всього можливого різноманіття альтернативних способів організації дискурсу. Таким чином, в центрі уваги Е. Лаклау та Ш. Муфф знаходиться не стільки дискурсивний спосіб закріплення значень, скільки процес його зміни.

Як вже зазначалося, у Е. Лаклау та Ш. Муфф дискурсивна логіка поширюється на всю соціальну сферу. Структура суспільства та ідентичність – це гнучкі та мінливі сутності, які не можуть бути зафіксованими раз і назавжди. Тут постмарксистський проект відмовляється від претензії на об'єктивний аналіз соціальної дійсності, а зосереджується на способі, яким чином створюється наше розуміння дійсності, що згодом сприймається як об'єктивне.

Якщо в історичному матеріалізмі базис детермінує надбудову, а за А. Грамші між базисом та надбудовою існує діалектичний взаємозв'язок, то для Е. Лаклау та Ш. Муфф пріоритетними стають саме політичні процеси, які традиційно розглядалися складовою надбудови.

Політичні артикуляції, формуючи дискурси, й визначають суспільство. Це не означає, що всі фактори соціального життя є мовними, навпаки, для постмарксисту характерний розгляд дискурсів як матеріальних. Але всі об'єкти соціального та фізичного світу завжди постають опосередкованими системою значень у структурі дискурсу. Відтворення та виробництво значень є політичним актом. В теорії дискурсу політичне розглядається в широкому сенсі як певний спосіб конструювання соціальної дійсності, що виключає всі інші способи конструювання.

У випадку, коли між окремими дискурсами відбувається боротьба, то наміри окремих політичних акторів утвердити свій спосіб конструювання соціального світу можуть бути очевидними. Але інколи соціальна практика настільки озвучується, що постає як природна й безальтернативна. Дискурси, що настільки міцно вкорінилися, у Е. Лаклау та Ш. Муфф отримали назву «об'єктивних», або «соціальних». Об'єктивність є історичним наслідком політичного конструювання, і межа між об'єктивністю та політичним є мінливою. Речі, що в певний історичний момент розглядаються як природні, можуть в інший момент бути об'єктом політичної боротьби й навпаки. Об'єктивність є ідеологічною, оскільки в ній приховується можливість альтернативних устроїв. Всі дискурси однаково є умовними, однак об'єктивність маскує це.

Між поняттями об'єктивності та політичного розташовується запозичене в А. Грамші поняття гегемонії. За рахунок гегемонії відбувається перехід від політичної боротьби до об'єктивності шляхом усунення всіх альтернативних варіантів розгляду реальності, насаджуються одна єдина точка зору [2].

Тісно пов'язується з політикою та об'єктивністю поняття влади, марксистське розуміння якої Е. Лаклау та Ш. Муфф піддають перегляду. Якщо «Маніфест комуністичної партії» стверджує, що «Політична влада у власному розумінні слова є організована сила одного класу для придушення другого» [3], то постмарксистичні взагалі відмовляються від її суб'єкт-об'єкотної направленості. Для Е. Лаклау та Ш. Муфф влада є способом виробництва соціального. Саме влада створює значення, обумовлює наше знання, створює індивідуальні та групові ідентичності. Влада є продуктивною у тому сенсі, що визначає спосіб конструювання соціального. Ми завжди живемо за певного соціального ладу, і соціальний лад завжди утворюється владою. Однак, жоден соціальний лад не є єдино можливим, тому влада знову ж витісняє всі можливі альтернативи. Разом з тим, будь-який новий соціальний лад теж буде наслідком влади.

М. Йоргенсен і Л. Філліпс вважають, що концепти влади і політики у теорії Е. Лаклау та Ш. Муфф слід розглядати як дві сторони однієї медалі. Влада означає виробництво таких об'єктів як «суспільство» та «ідентичність», в той час як «політика» відображає умовність цих об'єктів. Будь-які артикуляції є можливими, але не обов'язковими, і тому аналіз соціальних наслідків тих чи інших дискурсивних конструкцій вимагає врахування існування альтернатив. Проте той факт, що будь-який соціальний лад міг би бути іншим, не означає, що суспільство є абсолютно мінливим. Соціальне завжди структуроване певним чином, і наші його оцінки виходять з цих структур. Люди і людські спільноти є історичними явищами, які вимушені діяти на підставі існуючих структур, забезпечуючи безперервність соціального.

Умовність соціального структурування Е. Лаклау та Ш. Муффа поширюють її на класову структуру суспільства. Для них суспільство не є об'єктивно даним утворенням, в якому всі мають свої чіткі позиції. Суспільство завжди є структурованим лише частково і тимчасово. Так, класова ідентичність викликана тим, що в цих історичних умовах дискурси національної, статевої, вікової чи будь-якої іншої ідентичності усуваються.

Як антитезу традиційному марксистському погляду, Е. Лаклау та Ш. Муффа пропонують власну теорію соціальних груп, засновану на дискурсивному розумінні ідентичності. Дискурси обумовлюють ту позицію, яку людина займає як суб'єкт. Фактично людина постає як «суб'єктна позиція» всередині дискурсивної структури. Ідентичність – це самоідентифікація людини з певною суб'єктною позицією за рахунок відкидання решти альтернативних позицій. З цього розуміння суб'єкту випливає декілька наслідків. По-перше, суб'єкт не є автономним, а детермінований дискурсами. По-друге, суб'єкт є фрагментованим, тобто відчуває на собі вплив декількох дискурсів одночасно, суб'єкт не є позиціонованим одним єдиним дискурсом. Різноманітні дискурси висувають суб'єкту різні вимоги, детермінують його до найрізноманітніших і часто взаємовиключних дій, тому суб'єкт, на додачу до фрагментованості, може бути охарактеризованим і як наддетермінований. А оскільки всі дискурси умовні, то суб'єкт є завжди наддетермінованим.

Групова ідентичність формується подібним способом, що й індивідуальна. Групи створюються завдяки наданню певним варіантам ідентифікації переваги над іншими. Інші, невідповідні до групової ідентичності, виключаються з її складу, в той час як внутрішні відмінності та інші варіанти формування груп ігноруються.

Увага до політичного компоненту соціальної системи в дискурсивному розумінні ідентичності виводить на передній план ідею представництва. Традиційно представництво передбачало надання певному члену групи права говорити від імені та в інтересах всієї об'єктивно існуючої групи. Але умовність групового поділу означає й відмінне трактування представництва. Для Е. Лаклау та Ш. Муффа група та її представник формуються одночасно. Лише в артикуляції представника група оформлюється, лише протиставлення представником групи іншим групам може її витворити. В цьому протиставленні представник виявляється вимушеним вибудувати своє розуміння соціуму, своє уявлення про його структуру. Панівне уявлення про структуру суспільства має вирішальне значення для всіх наших соціальних дій. У тому випадку, коли наддетермінований суб'єкт стикається з тим, що різні дискурсивно обумовлені ідентичності виявляються взаємовиключними, виникає антагонізм [2]. Антагонізм вирішується за допомогою інтервенції гегемонії, місце якої в теорії Е. Лаклау та Ш. Муффа вже зазначалося.

Постмарксистську ревізію фундаменту історичного матеріалізму можна підсумувати у наступних положеннях:

По-перше, у відмові від поділу соціального на базис та надбудову. Все соціальне розглядається через єдину теорію дискурсу з притаманною їй специфічною логікою. При цьому дискурси не постають як детермінанта для економічного базису, навпроти, і базис, і надбудова нероздільно поєднуються в дискурсі, що розуміється матеріально.

По-друге, у відмові від пріоритетності класової структури суспільства. Класове структурування – це лише один з багатьох варіантів розуміння соціуму, що може мати переваги лише в конкретних історичних умовах і за рахунок замовчування альтернативних ідентичностей. З цього випливає і відмова від єдиних об'єктивно обумовлених ідентичностей. Будь-які ідентичності – це результат виключення альтернативних ідентичностей.

Загалом, постмарксизм, попри всю умовність окреслення його як напрямку, є одночасно і реакцією на сучасні політичні обставини, що поставили під сумнів можливість і доцільність попереднього радикального проекту, так і суто теоретичними закладами до есенціалізму марксизму з боку соціального конструктивізму. Хоча постмарксизм і не обмежується лише відстороненими теоретизуваннями, його політична практика становить окремий предмет дослідження і заслуговує подальшого детального розгляду.

Список використаних джерел

1. Барбарук Ю. В. Социальная теория и политические стратегии постмарксизма / Ю. В. Барбарук. – М.: Книжный дом «Либроком», 2012. – 112 с.
2. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод / А. А. Киселева. – Х.: Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест коммунистической партии [Электронный ресурс] / за ред. Д. Рабиновича // Карл Маркс. Выбранные творения. Том 1. – К.: Партиздат ЦК КП(б)У, 1936. – Режим доступа: <https://vpered.wordpress.com/2009/09/18/marx-engels-manifest/>
4. Паульман В. Ф. Танцы вокруг парового котла [Электронный ресурс] / Валерий Федорович Паульман. – Режим доступа: http://lit.lib.ru/p/paulxman_w_f/text_0690.shtml
5. Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics / Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. – London: Verso, 2001. – 198 p.
6. Sim S. Post-marxism: an intellectual history / Stuart Sim. – London: Routledge, 2000. – 209 p.
7. Tormey S., Townshend J. Key Thinkers: From Critical Theory to Postmarxism / Simon Tormey and Jules Townshend. – London: SAGE Publications Ltd, 2006. – 234 p.

References

1. Barbaruk Yu. V. Socialnaya teoriya i politicheskie strategii postmarksizma / Yu. V. Barbaruk. – M.: Knizhnyj dom «Librokom», 2012. – 112 s.
2. Jorgensen M. V., Phillips L. Dzh. Diskurs-analiz. Teoriya i metod / A. A. Kiseleva. – X.: Gumanitarnyj centr, 2008. – 352 s.
3. Marks K., Engels F. Manifest komunistychnoi partii [Elektronnyj resurs] / za red. D. Rabynovycha // Karl Marks. Vybrani tvory. Tom 1. – K.: Partvydav TsK KP(b)U, 1936. – Rezhym dostupu: <https://vpered.wordpress.com/2009/09/18/marx-engels-manifest/>
4. Paulman V. F. Tancy vokrug parovogo kotla [Elektronnyj resurs] / Valerij Fedorovich Paulman. – Rezhim dostupa: http://lit.lib.ru/p/paulxman_w_f/text_0690.shtml
5. Laclau E., Mouffe Ch. Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics / Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. – London: Verso, 2001. – 198 p.
6. Sim S. Post-marxism : an intellectual history / Stuart Sim. – London: Routledge, 2000. – 209 p.
7. Tormey S., Townshend J. Key Thinkers: From Critical Theory to Postmarxism / Simon Tormey and Jules Townshend. – London: SAGE Publications Ltd, 2006. – 234 p.

Kazak Ie. O., student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), ievgenii.kazak@gmail.com

Revision of principles of historical materialism in post-marxist philosophy

The article highlights the criticism of historical materialism from the post-Marxist point of view. In the article is provided an attempt to define the post-Marxism as a philosophical school and states its main features. Post-Marxism rejects such fundamentals of orthodox Marxism as its philosophy of history, understanding of the revolutionary subject, its ethics, prominent role of vanguard and intellectuals, positivist attitude and lack of interest in the problems of democracy. In the article is described

Ernesto Laclau's and Chantal Mouffe's discourse theory as a fundamental of their post-Marxist theory. The article explores the transformation of Marxist categories of basis and superstructure, the class in works by Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, demonstrates association of base and superstructure in a single concept of discourse, whose logic applies to all social processes, and the abandonment of the priority of class structure of society, which leads to the recognition of the multiplicity and conventional nature of identities.

Keywords: post-Marxism, historical materialism, discourse, basis and superstructure, class, identity, Laclau, Mouffe.

Казак Е. А., студент, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), ievgenii.kazak@gmail.com

Переосмислення принципів історичного матеріалізму в філософії постмарксизму

Рассматривается критика исторического материализма с точки зрения постмарксизма. Делается попытка определения постмарксизма как направления в социальной философии и его основных особенностей, которыми является отказ от таких принципов ортодоксального марксизма, как его философия истории, понимание революционного субъекта, учение об этике, учение о роли авангарда и интеллектуалов, позитивистского настроя и игнорирование проблемы демократии. Освещается теория дискурса Э. Лаклау и Ш. Муффа как теоретическая основа их постмарксистского проекта. Исследуется трансформация таких марксистских категорий как базис и надстройка, класс в наследии Э. Лаклау и Ш. Муффа, а именно демонстрируется объединение базиса и надстройки в едином понятии дискурса, логика которого распространяется на все социальные процессы, и отказ от приоритетности классового структурирования общества в совокупности с признанием условности и множественности любых идентичностей.

Ключевые слова: постмарксизм, исторический материализм, дискурс, базис и надстройка, класс, идентичность, Лаклау, Муфф.

* * *

УДК 316.663:316.343.652

Горбова І. О.,
аспірантка кафедри філософії, Житомирський державний університет ім. Івана Франка (Україна, Житомир), gorbovaia88@mail.ru

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

Аналізується соціальна роль української інтелігенції щодо збереження національних культурних цінностей і традицій в умовах сучасних трансформаційних процесів. У контексті соціальної ролі інтелігенції досліджується феномен соціальної апатії. Аналізується український волонтерський рух як форма соціальної активності та феноменологічне явище.

Метою статті є з'ясування особливостей соціальної ролі української інтелігенції в трансформаційних умовах сучасності.

З'ясовано, що соціальна роль інтелігенції спрямована на збереження національного коду. Рациональне осмислення соціальних змін характеризується інертністю, потребує «часової дистанції». У цьому контексті ми можемо стверджувати, на наш погляд, про соціальну апатію як форму соціальної активності, виражену латентним способом. Масштабна діяльність волонтерського руху в сучасній Україні є проявом соціальної активності громадян, підвищенням рівня громадянської свідомості та організованості.

Ключові слова: інтелігенція, інтелектуали, соціальна роль, національні цінності, соціальна апатія, соціальна активність, волонтерський рух.

Соціальна роль інтелігенції актуалізується в умовах соціальної трансформації суспільства, адже одним з пріоритетних соціальних завдань інтелігенції є збереження національних духовно-культурних цінностей між поколіннями. Трансформаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ століття асимілятивно перетворюють людський світогляд: змінюється самоусвідомлення людей, масовий середній клас в соціальній ієрархії виконує імперативну роль, забезпечуючи функціонування всіх сфер суспільства, а моральні цінності відходять на другий план, в пріоритеті – матеріальний світ.

Починаючи з кінця ХХ століття і до сьогодні ведуться наукові дискусії щодо ідентифікації інтелігенції як реального або уже міфологізованого соціального явища. В науковому обігу не існує єдиного та загальноприйнятого визначення поняття «інтелігенція». Сучасні тенденції

розвитку суспільства тільки поглибили скептичне сприйняття цього соціального явища. Відбувається модифікація конотативного значення «інтелігенції», її почали отожднювати з представниками розумових професій – інтелектуалами. Безперечно, високий інтелект є невід'ємною ознакою інтелігента, однак, сповідування духовних, моральних цінностей – його пріоритетна риса. Інтелігенція відзначається внутрішнім еством, природним стремлінням зберігати національні цінності та традиції між поколіннями, що заперечує можливість (принаймні, за останні десятиліття) її «зникнення».

Існує чимала кількість наукових праць, присвячених дослідженню інтелігенції. Зокрема, її соціальну роль в суспільстві аналізували К. Акоюн, Ж. Бенда, А. Бичко, І. Бичко, О. Казанцев, І. Осинський, В. Петров, Г. Померанц та ін. Дослідженням сучасної української інтелігенції та її соціальної ролі в суспільстві займалися В. Андрущенко, О. Горбань, Г. Касьянов, О. Климова, В. Кремень, І. Могдальова, Н. Оксентюк, Ф. Прокоф'єв, Ю. Стапанов, П. Саух, Ю. Саух. Феномен соціальної апатії розглядали З. Бауман, Г. Блумер, П. Бурдьє, Ж. Бодрійяр, О. Захаров, С. Климова, М. Лапін, Ж. Липовецький, Г. Маркузе, С. Матвєєва, М. Назаров, А. Олійник, Х. Ортега-і-Гассет, М. Руткевич, В. Федотова, А. Якубовський. Дослідженням проблеми волонтерського руху в Україні займалися О. Беспалько, А. Капська, Г. Лактіонова, Т. Лях, С. Савченко, М. Чухрай та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених дослідженню інтелігенції, все ж таки відкритим залишається питання соціальної ролі сучасної української інтелігенції. Тому, метою нашої статті є дослідження соціальної ролі української інтелігенції в трансформаційних умовах сучасності.

Визначена мета реалізується в завданнях:

- дослідити основні риси та соціальну роль інтелігенції;
- здійснити аналіз соціальної ролі української інтелігенції в сучасних трансформаційних умовах;
- проаналізувати волонтерський рух в сучасній Україні.

Для українського суспільства сучасного періоду розвитку характерна емоційно напружена атмосфера, пов'язана з політичною нестабільністю, соціально-економічними протиріччями, зростаючою криміналізацією. Протягом останніх десятиліть стан нестабільності та невизначеності утверджується як перманентний. Це зумовлено відсутністю чітко визначених ідеалів та цілей, що, у свою чергу, призводить до трансформації характеру відносин між особистісним та суспільним, між індивідом та соціумом. Невіра у радикальні зміни, ілюзорність демократичних ідеалів, відсутність міцного громадянського суспільства підсилюють політичну та соціальну пасивність людей. Низький рівень політичної культури та громадянської активності проявляється як у поведінці української еліти, так і пересічних громадян. Серед причин соціальної байдужості постсучасного українського суспільства варто відзначити не тільки нестабільність, але й регулярні соціальні зміни, інформаційну перенасиченість, матеріальні блага та можливості, особистісну ізоляцію, кризу ідентичності тощо.

Крім цього, суттєва автоматизація та механізація сучасного життя, використання науково-технічних та інноваційних досягнень, розвиток засобів масової